

ОӘЖ: 101.9

СОҒЫС ФИЛОСОФИЯСЫ

Тлектесова Мадина Канатбековна

madina.tlektsova@mail.ru

Л.Н.Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті «Философия және этика»
мамандығының 2 курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Р. Кемербай

Канадалық философ Брайан Оренданың «соғыс-бұл саяси қауымдастықтар арасындағы кең ауқымды қарулы қақтығыс; іс жүзінде орын алған және әдейі басталған қақтығыс» [1] - деген анықтамамен келісуге болады Осы формулада соғыстың саяси (мемлекеттік және/немесе мемлекеттік емес субъектілер қақтығысқа қатысады) және зорлық-зомбылық (қарулы күшті пайдалану) табиғаты белгіленген.

Көптеген философтар адамзат өмірінің көп бөлігі әскери қақтығыс жағдайында өтеді екендігі туралы айтқан. ХІХ ғасырда зерттеушілер ежелгі данагөйлердің сөздерін растайтын статистиканы жариялады. Арғы замандардан бастап бүгінгі күнге дейін адамзат соғыс жағдайында өмір сүруде.

Тарихи түрде соғыс үздіксіз жүргізілді немесе басқаша айтқанда, «Үздіксіздік заңы» соғысқа тән. Бұл заңды Одисс Баро тұжырымдайды (б. з.д. 19 ғ.), ол былай деп жазды: "Егер біз халықтар өмірінен 1496 жылдан бастап 1861 жылға дейін, яғни 3357 жыл кезеңін алатын болса, онда біз әлемнің 227 жылында 3130 жыл соғыс, яғни әлемнің 1 жылында – 13 жыл соғыс болатынын көреміз. Осылайша, тарих негізінде халықтардың бүкіл өмірі

үздіксіз соғыс түрінде ұсынылады; соңғысы олардың қалыпты жағдайы, ал соғыстың ұзақ кезеңдері арасындағы бейбітшіліктің қысқа кезеңдері бітім сияқты» [2].

Философия тарихында соғыс туралы әр түрлі ойшылдар өздерінің қолдайтын немесе қолдамайтын бағаларын берген болатын. Айталық, Жан Жак Руссо, Махатма Ганди, Лев Николаевич Толстой, Николай Рерих және басқада ойшылдар соғыс құбылысы туралы айтып, ол адамзаттың ең үлкен қасіреті деп айтқан. Бұл ойшылдар соғыс адамдардың өміріндегі ең мағынасыз және қайғылы оқиғалардың бірі деп мәлімдеді. Кейбіреулері тіпті осы әлеуметтік ауруды қалай жеңуге және мәңгілік бейбітшілік пен келісімде өмір сүруге болатындығы туралы утопиялық тұжырымдамалар жасады. Фридрих Ницше мен Владимир Соловьев сияқты ойшылдар «соғыс» мемлекеттің пайда болуынан бастап бүгінгі күнге дейін үздіксіз жалғасып келе жатқандықтан, онда, әрине, оның белгілі бір мән-мағынасы бар деп сендірді.

Мәселенің үлкен күрделілігіне байланысты христиан мен исламдағы соғыстың діни қабылдануын атап өткен жөн, ол әсіресе орта ғасырлардағы теократиялық дәуірде айқын көрінді, онда соғысты бағалаудың басты аспектісі «әділдік» категориясы болды, бұл өз кезегінде теодицея мәселесімен тікелей байланысты. Осылайша, соғыс жаза бола отырып, «адамгершілікке жатпайтын», дерексіз мақсатқа ие болған жағдайда қасиетті тазарту мағынасында қолданылды.

Соғыстың мәнін әскери зерттеуші А.А. Керновский өзінің «Философия войны» атты еңбегінде осылай түсіндірді: «Әлем-адамзаттың қалыпты жағдайы. Ол үшін соғыс бұл-адам ағзасы үшін ауру сияқты құбылыс. Соғыс-бұл патологиялық құбылыс. Жалғыз айырмашылығы-адам ағзасы ауруға бейім емес — ал мемлекеттік организм, керісінше, «әскери ауру» қаупіне саналы түрде барады. Бірақ көптеген соғыстар адамзатқа қызмет етті. Жалпы, егер соғыстың өзі әрқашан апат деп саналуы керек болса, соғыстың салдары кейде пайдалы болады» [3]. Алайда, соғыс философиясы философияның бір бөлігі ретінде зерттелетін объектіні қарапайым сипаттаудан асып түседі. Соғыс философиясы сонымен қатар соғыс әдістері мен тәсілдерінің негіздемесі ретінде қарастырылады.

Неміс ойшылдары Кант, Фихтенің шығармалары «соғыс философы» атағын алған автор-Карл Фон Клаузевицқа әсер етті (1780-1831). Наполеондық соғысқа қатысу тәжірибесіне сүйене отырып "О войне" деген аяқталмаған эсседе, Клаузевиц соғыс қимылдарын жүргізу үшін нақты ұсыныстар беріп қана қоймай, сонымен қатар соғыс жайлы дерексіз, таза түрде талқылайды. Нәтижесінде оның жұмысы қазіргі заманның соғысын егжей-тегжейлі сипаттайды [4].

Клаузевиц соғысты «қарсыласты біздің ерік-жігерімізді орындауға мәжбүрлеу мақсаты бар зорлық-зомбылық әрекеті» деп анықтады. Бұл анықтама соғыстың негізгі сипаттамасы- зорлық-зомбылық сипатын көрсетеді. Алайда, мұндай анықтама бізге тұрмыстық зорлық-зомбылық бұзушыға актісін, қылмыстық топтардың қақтығысын немесе полиция қызметкерінің құқық қатысты әрекеттерін соғыстан ажыратуға мүмкіндік бермейді. Соғыс туралы мұндай кең түсінік ұзақ уақыт бойы қалыпты болды. Ежелгі дәуірден бастап, кем дегенде, Жаңа дәуірге дейін авторлар қоғамдық және жеке соғыстарды атап өтті: біріншісін саяси қауымдастықтар, екіншісін жеке тұлғалар жүргізді. Алайда енді, егер соғыс сөздің тура мағынасында айтылса, бұл ең алдымен саяси субъектілердің қақтығысын білдіреді [4].

Клаузевиц «соғыс саясаттың жалғасы, тек басқа тәсілдермен» - деген тезиспен танымал және бұл тезис суреттелген. Мақсат қоюдың екі саласы - саяси және әскери-ажырасқан, соңғысы біріншісіне бағынады. Ішінен соғыс туатын саяси мақсаттарды үкімет анықтайды. Саяси міндеттер мен мақсаттар аясында соғыс осы мақсаттарға қол жеткізуге болатын құрал және тек абстрактілі формада саяси және әскери мақсаттар бір-біріне сәйкес келеді.

Клаузевиц соғыстың психологиялық және әлеуметтік аспектілеріне назар аударады. Армияның барлық күштерін тітіркендіретін жалпы шайқастар маңызды, бірақ соғысты сәтті жүргізу және түсіну әскерлердің іс-әрекеттерін талдау ғана емес, сонымен бірге қақтығысқа

қатысушылардың әрқайсысының моральдық, экономикалық және саяси күштерін мұқият зерттеуді қажет етеді. Ал соғыста жеңіске жету тек жау әскерін жою қажеттілігін ғана білдірмейді, сонымен қатар ұзақ мерзімді перспективада жаулап алынған аумақта өз билігін жүзеге асыру мүмкіндігін білдіреді. Клаузевиц жалпы соғыс дәуірінің басталуына дейін өзекті болған соғыс түріне жалпылама сипаттама бере алды, алайда, кейбір бөлімдерінде оның ілімі қазір де өзекті [4].

Қазіргі әлемдік тәртіптегі қақтығыстардың түбірін саяси немесе экономикалық, әлеуметтік немесе діни қайшылықтар құрайтыны анық. Бауыржан Момышұлы да: «Мен соғыс туралы жазамын, бірақ соғысқа қарсымын» деген сөзінің жаны бар. Арына дақ түсірмей өткен азаматтың әскери өнер мен соғыстың философиясына байланысты «Қанмен жазылған кітап» («Психология войны») деп аталатын шығармасы батырдың 1944 жылы Алматыға келіп, сондағы зиялы қауыммен бес күн бойы өткізген дәрісінің стенограммасы негізінде жарияланған. Кітаптың атына заты сай. Ол соғыстың философиясы мен психологиясын тереңнен қозғайды, соғыстағы адамның орны мен оның рухани-адамшылық құндылықтары әрбір эпизодтан аңғарылып тұрады, әскери өнердің тактикасы мен стратегиясы қысқа әрі нұсқа стильде баяндалған. Бұл шағын еңбек басынан аяғына дейін шынайы әрі өткір ойларға, ойдың тобықтай түйінін білдіретін оқиғалар мен афоризмдерге толы, сонымен бірге бұл сөздер ел аузындағы қанатты сөздерге айналып кетті. Мәтіннің жігерлілігі сондай, оқырманның рухын көтеріп, жанын толқытып, кейде көзге жас келтіріп, таза да шынайы патриоттық сезіммен баурап алады [5].

Қазіргі ақпараттық дәуір (салыстырмалы түрде айтқанда, Постмодерн дәуірі) соғыс философиясы деп атауға болатын өзінің теориялық соғыс тұжырымдамасына ие. Соғыс жүргізудің бұл жаңа тұжырымдамасы танымал әдебиеттерде «сетецентрлік соғыс» деп аталды. Сетецентрлік соғыстың бағдарламалық жұмысы деп АҚШ әскери армиясының А.Себровски мен Дж. Гарстка "Сетецентричная война, ее происхождение и будущее" атты ортақ мақаласын айтады [6].

Мақалада бейімделгіш (нақты уақыттағы өзгертін жағдайларға бейімделу), тармақталған басқару жүйесіне көшумен жауынгерлік бөлімшелерді тактикалық басқаруды бөлудің жалпы принципі сипатталған. Бірақ бұл терминді әскери-практикалық қолданудан гөрі кеңірек қарастыра отырып, біз соғыстың жаңа философиясын аламыз, оның мәні " жеке бірліктерден (солдат, батальон, бөлім, атыс нүктесі, әскери бөлім және т. б.) жалпылама жүйелерге көшу; әскери операцияларды кең ақпараттық, әлеуметтік, ландшафт және басқа контексте қарастыру; әскери операцияларды жүргізу немесе оларға дайындық кезінде осы процеске әсер ететін шешім қабылдау жылдамдығын арттыру және жедел кері байланыс" [7].

Шын мәнінде, бүкіл планетаны біріктіретін ғаламдық телекоммуникациялық желілердің дамуы ақпаратты кез-келген адамға қол жетімді етті. Алайда, байланыс арналарының пайда болуымен соңғы субъектіде ақпаратты "таңдау", сондай-ақ оны қайта тексеру, оның ішінде бұрын қол жетімді болмаған көздерден ақпарат алу мүмкіндігі пайда болды. Яғни, «ақпарат өзінің құндылығы мен сапасының параметрлері арқылы ойға, сезімге әсер ететін жаппай сұраныс өніміне айналды» [8]. Тиісінше, ақпараттық соғыс әскери операцияларды жүргізу әдістері мен құралдарына толығымен біріктірілген.

Айта кетсек, «ақпараттық соғыс» термині ресми түрде АҚШ Қорғаныс министрінің 1992 жылғы 21 желтоқсандағы баяндамасында сөз болған. 1996 жылы Пентагон ақпараттық соғыс Доктринасын ("бақылау және басқару жүйелерімен күрес Доктринасы") бекітті, ал 1998 жылы АҚШ Қорғаныс министрлігі «Ақпараттық операциялардың Біріккен доктринасын» іске қосты. Соңғысына сәйкес, ақпараттық соғыс «бейбіт уақытта ақпараттық Ықпал етудің бастамашысы ел үшін қолайлы шешімдер қабылдау және қақтығыс кезінде жаудың басқару инфрақұрылымын толық парализациялау мақсатында жаудың мемлекеттік және әскери басқару жүйесіне, оның әскери-саяси басшылығына кешенді әсер ету (ақпараттық операциялардың жиынтығы)" ретінде анықталады [9].

Қарумен атыс немесе ядролық қаруды қолданатын соғыс болсын, әр соғыстың өзіндік философиясы бар. Бірақ ең жиіркенішті соғыс, ол адамдарды өлтірмей, қайта бағдарламалау (перепрограммирование) процесін конвейерге қою. Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар әдеттегі өмір салтын өзгертіп қана қоймай, жақсылық пен жамандық, әділеттілік пен құрбандық туралы түсініктерді өзгертеді, ақыр соңында олар адамның өзін өзгертеді, өйткені олар сол адамды тек ақпараттық өзін-өзі оқыту жүйесі ретінде "қолданады"[10].

Көріп отырғанымыздай соғыстың сан түрлері болған, әліде болатындығы анық. Қалай дегенмен әр соғыстың адам-затқа тигізетін зардабын айтып жатудың өзі артық. Осы соғыстың салдарынан қаншама тағдыр қиылды. Сондықтанда, соғыстыңда өзіне тән ойы, мәні бар екендігін ұмытпағанымыз абзал.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Orend B. The Morality of War. N.Y.: Broadview Press, 2006. P. 2
2. Odysse Barot, «Philosophie de l'histoire», p.20 (Paris, 1864).
3. Философия войны. А. А. Керсновский, Издательство Московской Патриархии - 2010.
4. Куманьков А. "Философия войны: краткий очерк истории" - Школа философии, (НИУ ВШЭ).
5. Ә.Нысанбаев, Б.Сатершинов. www.egemen.kz
6. Cebrowski, Arthur K. and John J. Garstka. Network-Centric Warfare: Its Origins and Future. U. S. Naval Institute Proceedings, January 1998.
7. А. Дугин. Сетецентричные войны, <http://evrazia.info/article/2893>
8. Ведение информационной войны США и их союзниками в ходе операции в Афганистане, АНО «Центр стратегических оценок и прогнозов», <http://www.csef.ru>
9. А. Соколов. Автоматизированные системы управления войсками и «боевое пространство», <http://www.arms-expo.ru>
10. Сергей Павлович Расторгуев. Философия информационной войны. МПСИ 2003 г.